

Cultuurhistorische en natuurwandeling

LANGS DE GRENZEN VAN SCHENDELBEKE

Freddy DE CHOU

Schendelbeke

Schendelbeke luidt in het *Polypticon van Lobbes* (866-868): *Scentlabeke* of *Scemtelebeke* en in 1125 *Scendelbec*. Het eerste deel van de plaatsnaam is onduidelijk: *schindelen* 'schijnen'? In het tweede deel vinden we het Germaans *baki* 'beek'. De betekenis zou dus kunnen zijn: plaats aan een glinsterend beekje. Gedurende de *ancien régime* was de heerlijkheid Schendelbeke ten persoonlijke titel in het bezit van de baron van Boelare. In de 17de en 18de eeuw vormde het met Vloerzegem bestuurlijk één vierschaar.

SCHENDELBEKE (Detail uit de Horenbaultkaart – 1596)

Centraal staat de kerk van Schendelbeke afgebeeld. Helemaal links ervan op het kruispunt van de twee heerwegen vinden we de justitieplaats met twee galgen.

Het station van Schendelbeke

Op 7 april 1855 wordt het gedeelte Aalst-Geraardsbergen van de spoorlijn Dender-en-Waas ingehuldigd. Schendelbeke krijgt een halte met een wachtershuis en een seinhuisje (kant 't Perron). In 1858 komt aan de overzijde een voorlopig haltestation. Het station, waarvan vandaag nog het hoofdgebouw en een aanbouw is behouden, dateert van 1888. Het werd opgericht volgens het standaardplan 1883 van de architect Robert van de groep Namen. Architect Robert gebruikte in het gebouw overvloedig veel kleurcontrasten tussen materialen:

Het Schendelbekeplein met de herbergen De Croone en Te Kosters in 1925. Foto genomen ter gelegenheid van de gouden bruiloft van het echtpaar Ivo Van Mello-Joanna Catharina Stecké.

rode en gele baksteen en allerlei arduinen elementen. Het hoofdgebouw met verdieping huisvestte, met uitzondering van een dienstruimte met bureau en loket, het gezin van de stationschef. Naast het hoofdgebouw voorzag Robert aan de ene zijde een lagere aanbouw, die eveneens tot de woning behoorde. Aan de andere zijde kwam nog een lagere aanbouw met de wachtzaal voor de reizigers, die door een brede gang in verbinding stond met de loketten, en twee magazijnen. Daarnaast voorzag hij de toiletten en een seinhuis.

De Sint-Amanduskerk

De kerk van Schendelbeke wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde van 1139. De bisschop van Kamerijk bevestigt hierin het patronaatsrecht op de parochie van het kapittel van het Heilig Kruis van Kamerijk. Het middeleeuwse kerkgebouw bestond uit een klein rechthoekig schip, een rechthoekig koor, een Mariakapel en een westertoren. Tijdens de godsdiensttroebelen op het einde van de 16de eeuw werd de kerk met de volledige inboedel verwoest. Het duurde ongeveer dertig jaar vooraleer alles opnieuw gerestaureerd was. In de tweede helft van

de 18de eeuw kreeg het kerkgebouw zijn huidige vorm: in 1757 een zijbeuk aan de zuidzijde, in 1762 een zijbeuk aan de noordzijde en in 1776 een ruimer koor. Ook de meubilering (altaren, biechtstoelen, preekstoel) in typische barokstijl dateert uit deze periode. Het P.C. Van Peteghem-orgel is van 1833. De kerk werd bij decreet in 2004 geklasseerd en werd onlangs grotendeels gerestaureerd. Het orgel werd in 2002 grondig vernieuwd.

Het Schendelbekeplein

Op het kerkplein staat nog een tweede geklasseerd gebouw: de pastorie. Dit gebouw werd door aannemer Benedictus Cock opgetrokken in de periode 1874-1876. De andere huizen op het plein hebben een verleden als herberg. De oudste is *De Leeuw* (rechtover de kerk, vermeld vóór 1779), uit de 19de eeuw dateren *Hoger Op* – *Te Kosters* (huisnummer 4), *De Croone* (thans restaurant *Het Borrenhof*) en *De Vrede* (naast de Kerkborre). De thans nog bestaande herberg *Onder de Toren* dateert uit de jaren 1960.

Het klooster - de kloosterschool

Het initiatief voor het bouwen van een klooster en kloosterschool

werd in 1912 door de pastoor Achilles Callewaert en kanunnik Benedict Haelterman (afkomstig van Schendelbeke) genomen. Hiertoe werd een deel van het oude *Hof De Stroopere* aangekocht. Het klooster werd in 1914 gebouwd door de zusters van de Heilige Kindsheid van Gent. De school bleef echter door het uitbreken van de oorlog onafgewerkt. Na de oorlog werd het klooster verkocht aan de zusters Franciscanessen van Gent. De gebouwen werden afgewerkt en ingehuldigd op 7 oktober 1920. Ze boden onderdak aan een gemengde bewaarschool en een lagere school voor meisjes. Vanaf 1979 bleef alleen de kleuterschool nog bestaan. De zusters verlieten definitief het klooster met Pasen 1982. De kleuterafdeling is vandaag een autonome school in de scholengroep van het Sint-Catharinacollege in Geraardsbergen.

Het klooster - 1920

Gemeentehuis, gemeenteschool en schoolhuis vóór 1930

Het gemeentehuis - de gemeenteschool

In 1865 besloot de gemeenteraad om een nieuw gemeentehuis en gemeenteschool te laten bouwen. Hiertoef werden het jaar daarop diverse percelen aangekocht in de Dagmoedstraat. Het gemeentehuis en de school met onderwijzerswoning werden in 1868 gerealiseerd. De schoolmeesters van de aangenomen private school, de gebroeders Van Lil, werden de eerste onderwijzers. In 1932 werd de school met een tweede verdieping uitgebreid. Onmiddellijk na de fusie met Geraardsbergen werd de gemeenteschool van Schendelbeke afgeschaft. De gebouwen doen nu dienst als buurthuis.

De Onze-Lieve-Vrouw van Lourdeskapel

In de Dagmoedstraat staat ter hoogte van de 'tweede bareel' de 'Kapelle van Schendelbeke'. Deze fraaie neogotische Onze-Lieve-Vrouw van Lourdeskapel werd omstreeks 1890, samen met de Sint-Jozefkapel op het 'Hof De Stroopere' in de Dagmoedstraat en de Sint-Annakapel in de 'Kattestraat', gebouwd door Benedictus De Stroopere, burgemeester van 1870 tot zijn overlijden in 1893.

De Onze-Lieve-Vrouwekapel en de Sint-Annakapel waren tot het midden van de jaren 1960 halten op de jaarlijkse processies op de zondag na Sacramentsdag (tweede donderdag na Pinksteren) en op Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart. In 1945 werd een gedenkplaat boven de inkomdeur aangebracht uit dank voor de bescherming van de parochianen tijdens W.O.II. In 1991

besluiten de eigenaars, afstammelingen van de familie De Stroopere, de "kapelle" te schenken aan de Kerkfabriek. In 1994 wordt ze volledig gerestaureerd. Een buurtcomité staat in voor het onderhoud en de versiering.

De meiboomplanting

Omstreeks 1900 ontstond in het socialistisch lokaal 'De Meiboom', bij Gildus De Vincke in de Kattestraat, de traditie om jaarlijks op de eerste zondag van mei een zilverberk, getooid met papieren bloemen en linten, aan 'De Kapelle' te planten. De meiboom werd vooreerst op een kar, voorafgegaan door een muziekvereniging en gevolgd door een menigte sympathisanten, door de straten van Schendelbeke gevoerd. Na het planten van de boom door de lokale mandatarissen, volgden enkele toespraken door de aanwezige personaliteiten. Daarna volgde een volksfeest in de talrijke herbergen van het dorp. Het feest hield stand tot begin 21ste eeuw.

Meiboomplanting 1938

Aankomst van de stoet aan "De Kapelle". Vooraan de fanfare De Werker uit Denderleeuw.

D. Hendrix, 293, Plantijnlei, Antwerpen

De Dries ca. 1910

De Dries

De middeleeuwse dries was één grote open ruimte met aan de ene zijde een vijver en aan de andere zijde een graasweide overhoeks doorsneden door wegen. Later verloor de vijver zijn functie als laafplaats voor het vee, slibde dicht en werd in het interbellum volgebouwd.

Het kasteel van Schendelbeke

In de middeleeuwen stond op de linkeroever van de Dender het kasteel van de adellijke familie van Schendelbeke. Het wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde van 1243. Rond 1300 werd de burcht waarschijnlijk grondig herbouwd door Jan Ghellinck, een rijke patriciër uit Geraardsbergen. In 1335 verkoopt Jan Hergoet het slot aan de baron van Boelare, maar de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Nevers, oefent zijn voorkooprecht uit om er de hand op te leggen. In 1390 schenkt Filips de Stoute het kasteel terug aan de baronnen van Boelare. Tijdens de Gentse Opstand van 1452-1453 gebruiken de rebellerende Gentenaars de burcht als uitvalbasis. Filips de Goede veroverd na drie dagen beleg op 27 juni 1453 het kasteel en laat het volledig verwoesten. Het zal nooit worden heropgebouwd. Archeologisch onderzoek in 1971 en 2009 legde de funderingen bloot.

Het Schipken

Vóór de bouw van het kasteel woont de familie van Schendelbeke in een toren op een eiland in de Dender. In 1453 wordt ook deze toren door Filips de Goede in puin gelegd. Het eiland blijft wel een leen van de heerlijkheid Schendelbeke. In de loop van de zestiende eeuw slibt de zuidelijke tak van de rivier dicht en is de buurt geen eiland meer. Het statuut leen blijft wel gedurende de hele *ancien régime* behouden. Dat statuut zorgt er voor dat de locatie eeuwenlang in handen blijft van de aanverwante families Vanden Bruxkine en Van Mello (1626-1813). Op 25 januari 1813 wordt de hoeve en herberg *Le Bateau* gekocht door Jeanne-Françoise Spitaels, weduwe van Jean-François De Backer. In 1827 erft haar dochter Anne-Ghislaine De Backer, weduwe van Pieter De Portemont, *het Schipken*. Bij akte van nalatenschap wordt op 8 juli 1848 de hoeve toebedeeld aan Melanie-Gislina De Wolf-De Portemont. Deze verkoopt op 18 december van hetzelfde jaar de hofstede en herberg aan Franciscus Van Liefveringe-Paeleman, herbergiers uit Schendelbeke. Door erfopvolging gaan de eigendomsrechten in 1907 over naar Philoog Van Liefveringe-Vanden Bossche en in 1964 naar Albinus Van Liefveringe-Carion. Ten slotte wordt 't *Schipken* op 26 maart 1979 verkocht aan het Commissariaat-Generaal voor Toe-

risme, nu Vlaamse Gemeenschap, die er door de vzw De Gavers een jeugdherberg laat uitbaten.

De Koebrug en het Veer

Op 18 mei 1940 blaast het terugtrekkende Engelse leger verschillende bruggen over de Dender op. Ook de *Koebrug* die voor de verbinding instaat tussen de wijk *Culve* en de weiden op de *Gaver*, wordt verwoest. Gedurende de ganse oorlog moeten de landbouwers om hun meersen te bereiken de omweg maken via de herstelde bruggen in Idegem en Schendelbeke. Om hieraan te verhelpen wordt onmiddellijk na de oorlog op initiatief van de Regie der Waterwegen een veer in gebruik genomen. Door de modernisering van de landbouwvoertuigen wordt in de jaren 1980-1990 het overzetten van dieren minder gevraagd. Het Vlaamse Gewest stopt dan ook met de uitbating van het veer. Gelukkig springt het Provinciebestuur in de bres om het veer als toeristische attractie te behouden, weliswaar alleen op zondagnamiddag tijdens het toeristisch seizoen.

De Culve

Vóór 1796 behoorde de *Culve*, een smalle strook langs de huidige Ganzestraat en Driesstraat, bestuurlijk tot de heerlijkheid Schendelbeke. Kerkelijk was de *Culve* door de Kulvestraat verdeeld onder de parochies Schendelbeke en Idegem. Op de hoek Driestraat-Kulvestraat stond ooit de brouwerij De Smet (begin 18de eeuw tot 1842). Het vervallen huis verraadt door zijn zandstenen omlijstingen van deuren en vensteropeningen de vroegere standing. Aan de zijde van Schendelbeke woonden verschillende generaties meiers van Schendelbeke. Op de twee hoeken van de Ganzestraat stond een private kapel.

De windmolen van Vloerzegem

De boeren van Schendelbeke waren tot de tweede helft van de 18de eeuw voor het malen van hun graan ver-

plicht de molen van Vloerzegem te gebruiken. Deze banmolen was sinds 1294 eigendom van de heer van Boelare. Hij stond op de hoek van de huidige Varingstraat en de Scheidweg (grens met Schendelbeke). De molen verdween omstreeks 1940.

De windmolen van Vloerzegem, centraal net boven de 'Heerwech', op de kaart van Horenbault van 1596

Morenbroek

Tijdens de *ancien régime* vormde het gebied net over de Moenebroekbeek de heerlijkheid *Morenbroeck*. Dit was een leen van Marke en Ronne en afhankelijk van het huis van Heinsberg (Gullik). Parochiaal hoorde Morenbroek tot de parochie Ophasselt, maar had een eigen wijkkapel, toegewijd aan de Heilige Anna. Sommige Heren van Morenbroek werden begraven in de kerk van Schendelbeke.

Het Moenebroekreservaat

De vallei van de meanderende Moenebroekbeek (in Schendelbeke Bosbeek genoemd) bestaat uit zeer natte hakhoutbossen, natte graslanden en hooimeersen. Het gebied heeft een hoge natuurwaarde door zijn rijke flora en fauna. Sinds 1990 worden systematisch percelen in het gebied aangekocht door Natuurpunt (en voorgangers) met

het oog op een goed beheer van het natuurreservaat Moenebroek.

Freddy DE CHOU
freddy.de.chou@skynet.be

Bibliografie

- M. COCK, F. DE CHOU (red.), *Schendelbeke, van Prehistorie over Scentlabeke tot Heden*, Tentoonstellingscatalogus, Schendelbeke, 1978.
F. DE CHOU, *De gehangene van Schendelbeke. Een negentiende-eeuws geromantiseerd verhaal over de verwoesting van het kasteel in 1453*, in *Gerardimontium*, nr. 258 (2014), p. 13-19.
F. DE CHOU, 12 Historische Hoeven uit Geraardsbergen, in *Toeristische Kalender 1986*, V.V.V., Geraardsbergen, 1986.
H. DE BOT, *Stationsarchitectuur in België. Deel I, 1835-1914*, Turnhout, 2002.
Y. DE SCHINCKEL, *Schendelbeke. In vorige eeuwen*, Schendelbeke, 2006.
H. VAN MELLO, *Schendelbeke. Heden en verleden*, Schendelbeke, 1984.
F. DE POTTER, J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Vijfde reeks, Arrondissement Aalst, Vierde deel, Schendelbeke*, Gent, 1900.